

YAZICI SÂLİH VE ŞEMSIYYE'Sİ

Dr. Âmil Çelebioğlu

Yazıcı (Kâtib) Sâlih, Sultan Murâd-ı Sâni devrinin meşhur âlim ve meşâyihinden olan Yazıcıoğlu Mehmed ile Ahmed-i Bican'ın babasıdır. Bunların dedesi yani Sâlih'in babası, -hakkında isminden başka hiç bir mâlûmâtımız olmayan Süleyman adında bir zâttır.¹

Yazıcı Sâlih, devlet hizmetinde kâtib olarak çalışan ve:

"Âdemî oldur ki dâniş yâr ola
Cehl ile gitmek cihândan 'âr ola

'İlm ile irdi irenler menzile
Câhilûn kıdri vazı' gelmez dile"²

mısralarından da anlaşıldığı üzere, ilme kıymet veren münevver ve ârif bir kimse-
dir. Bazı garplı müelliflerin, Yazıcı Sâlih ile Şakayık'da Hacı Bayram-ı Veli'nin
müridleri arasında zikrolunan Salâhaddin-i Bolevi'yi aynı şahıs sanarak Yazı-
cıoğlu Mehmed'in ve Ahmed-i Bican'ın babası olarak göstermeleri kanâatimizce
yanlıştır. ^{4,5}

Doğum yeri:

Yazıcı Sâlih'in doğum yeri ve târihi kat'i olarak belli değildir. Gelibolu'lu
Âli Efendi, doğum yeri için "Menşe'en mevlidleri Ankara yâhûd vilâyet-i Rûm'un
kasabâtından biri olmak ihtimâldür."⁶ diyerek kesin bir şey söylemez. Her
halde Âli Efendinin tesiriyle aynı tereddüt devam eder. Mâmafih, Şemsiyye'nin
"Ankara'da yaşayan Devlet Han âilesinden İskender bin Hacı Paşa"ya⁷ ithâf

1 Yazıcıoğlu Mehmed, Muhammediye (ketebe kaydı) Ank. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Arşiv
ve Neşriyat Müd. ktb. no. 431/A.

2 Yazıcı Sâlih, Şemsiyye Süleymaniye Ktb., Pertevniyâl bl., no. 766, yk. 12a.

3 Şakayık-ı Nu'mâniye, (Meccî Ef. Terc.), 1269, sh. 96.

4 F. Babinger, Enzyklopedia des İslam, Yazıcıoğlu Mehmed maddesi, Leiden, 1934. c. IV, sh.
1268.

5 E. j. W. GIBB, A History of Ottoman Poetry, London, 1958, c. 1, sh. 390.

6 Gelibolu'lu Âli Ef. Kûnhü'l-Ahbar Millet Ktb., Târih bl., no. 4225, yk. 75b.

7 Ord. Prof. İ. Hakkı Uzurçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara, 1947, c. I, sh. 282.

edilmiş olması da müellifinin Ankara'lı olmak ihtimâlini kuvvetlendirebilir. Mu-
hakkak olan husûs, Gelibolu'ya sonradan gelip yerleşmiş olmalarıdır. Yazıcıoğlu
Mehmed'in şu mısraları, bunu, şüpheye mahal bırakmaksızın te'yid eder:

"Vezîri var idi bir nûr-ı Vehhâb
Adı Mahmûd Paşa'dı İbni Kaşşâb
.....
Anuñ sevgisine idüp tavaştun
Gelibolı'da kılmışdum temekkûn" 8

Kasaboğlu Ali Bey'le İlgisi :

Yazıcı Sâlih'in, "Fâtih Sultan Mehmed Han'ın ikinci culûsunda Karaman-
oğlu İbrâhim Beg'e Tecdid-i 'ahd ü mişâk için me'mûren gönderilen Kaşaboğlu
Mahmûd Paşa'nın mağdumu 'Alî Beg'in hocası olduğunu" nu Bursalı 9 Tâhir
bey kaynak göstermeden söylerse de zaman uygunluğu bakımından doğrusu,
Yazıcı Sâlih, "Gelibolı'da Kaşaboğlu hamâminun şâhibi vezir Mehmed Paşa-
nuñ karındaşı 'Ali Beg'ün hocasıdır. Merhûm Ali Beg vefât itdükten soñra vezir-i
Sultân Murâd olan İskender bin Hâcı Paşa bin Nâşirüddin Paşa bin Hüsrev Şâh
içün hicretün sekiz yüz on birinci yılında Şemsiyye nâm bu melhameyi nazm idüp
merhûm ve mağfurun leh İskender Paşa'ya tuhfe itmüşdür." 10 ifâdesi olmalıdır.
Şemsiyye'nin "Sebeb-i Te'lif" indeki beyitlerden, Yazıcı Sâlih'in, Kasaboğlu
Ali Beg'i ne derece çok sevdiğini, ona intisâb edip hicri yedi yüz yetmiş beş tâ-
rihinden itibaren otuz altı yıl hizmetinde bulunduğunu, o erenler serverinin ken-
disini çok hoş tuttuğunu, otuz altı yıl içinde bir kere bile kasden gönlünü yıkmadığını... ve Ali Beg'in eserin yazıldığı sıralarda ölmüş olduğunu anlıyoruz:

" -----
Söyleyeyim vaşf-ı hâlden bir haber
Dinle 'ışk ile eyâ şâhib-hüner
Ol Kaşaboğlu 'Ali Beg pâk-i dîn
Sâde gönüllü şahâvetli emîn
Kâmil ü cömerd ü 'âkıl yiyici
Şoşbet ehli vü işidüp diyici
Tanrı'nuñ hâşî erenler serveri
Gönli tolı nûr begler cevheri

8 Yazıcıoğlu Mehmed, Muhammediye, Ank. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Arşiv ve Neşriyat
Müd. Ktb., no. 431/A, bk. 322a.

9 Bursalı Tâhir, "Yazıcı Salâhaddin", Türk Yurdu, İstanbul, 1329. C.V., sh. 1020-21,

10 Hicri 1030 tarihli bir Şemsiyye nüshası zahriyesinden, Millet Ktb., Manzum eserler bl., no.
1298.

Allâh'a şalmış idi çün her işi
Hoş dutar idi beni ol er kişi
Ne beg idüm (hoz ne) bellü kul idüm ¹¹
Ne disem söylesem hep mağbul idüm
Otuz altı yıl sözümden çıkmadı
Kaşd ile gönlümi bir gün yıkmadı
Ben daği hizmetde taşşır itmedüm
Gice vü gündüz katından gitmedüm
Hoş u yavuz her nice geçdi zamân
Bile geçürdük melâlet şâzimân
Çünki bu dünyâ degül dârü'l-bakâ
Bâtılı terk eyledi gitdi Hâk'a
Cenneti erzânî kılsun pâdişâh
Şofını pâyende dutsun ol İlah
Andan ayru düşeli şâd olmadum
Dâimâ meşgûl ferâgat bulmadum
Gönlüm egleyümedüm kim şâd olam" ¹²
Râhat ire guşşadan âzâd olam

Salâhaddin adının yanlışlığı:

Yazıcı Sâlih'in adı, bir çok yerlerde, bilhassa muahhar eserlerde yanlış olarak "Salâhaddin" diye geçmektedir. (13) Aynı vâdide yine manzûm bir eser vermiş olan İbrahim Cevri de Melhame'sinin başında:

"Ba'd-i hamd-i Hudâ ve na't-i Nebî
Melhame nazmınun budur sebebi

11 Esas olarak aldığımız Pertevniyâl nüshasında bu kelime "ne hoz" şeklindeyse de vezin tutmuyor: şahsî nüshamızda ise bu kelimenin yerinde "ben ne" ibaresi vardır.

12 Yazıcı Sâlih, Şemsiyye, Sly. Ktb., Pertevniyâl, bl., no. 766, yk. 9a-b.

13 Meselâ Salâhaddin olarak geçen yerler: M. Fuad Köprülü, Anadolu'da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülü, Yeni Türk Mecmuası, 1933: sayı 5, sh. 378, N. Sâmî Banarlı, Türk Edebiyatı Tarihi, İst.: sh. 139, Vasfi Mâhir Kocatürk, Türk Edebiyatı Tarihi Ank. 1964: sh. 220, Behçet Necâtigil, "Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü" İst., 1968: sh. 298, Sâlih olarak zikreden eserler: Kâtib Çelebi, "Keşfizzünun, İst., 1943. C. II, sh. 1746. Müstakimzâde Süleyman Sa'adeddin, Mecelletünnisab, Sly. Ktb. Hâlet ef. bl. no. 628, yk. 152a, 443a; "Esmâü'l-Müellifin" Bağdadlı İsmâil Paşa, İst., 1955.C. II, sh. 198,

Hz. Osman için:

.....
"Ehl-i tefsir ü ma'ânî dîn eri
Yûsuf-ı şânî erenler gevheri
Yüzi şuyından melâ'ik utanur
Sözi şekker kavli muhkem yüzi nür
.....
"Âdil ü'âmil mu'tî' şâhib-cemâl
Balk urur yüzinde nür-ı Zü'l-celâl" 26
.....

Hz. Ali için:

.....
"Hem Ali'dür sevgülü dördüncü yâr
Hâce-i kevineyn-i şâhib-Zülfikâr
"Âkil ü kâmil muhakkık kutb-ı dîn
Şâki-yi Kevşer sââdetlü emîn" 27
.....

Yazıcıoğlu Mehmed'in şu:

.....
"Zamân-ı tâbi'în oldı İmâm-ı A'zâm irişdi
Sirâc-ı ümmet oldı ol cihân oldı girü meşkür" 28
"Bizüm mezhebümüzde şünnetdür anı dimek
Veli farz durur Şâfi'ide bilâ-ihtimâl" 29
"Bu söz ehl-i sünnet cemâ'at olanuñ durur
Velî korkudur bid'at ehlini kıl infihâm" 30
"Emr-i şer'a muhâlefet zinhâr
Olmasun sende aşlâ menhiyyât" 31
"Merkez-i şer'üzüie tâlib pes başa ayağını
Devr ide tâ kim haqîkat mülkin ide iktisâm" 32

26 a.e., yk. 8b

27 a.e., yk. 8b-9a

28 Muhammediye, yk. 203a

29 a.e., yk. 194a

30 a.e., yk. 197a

31 a.e., yk. 188b

32 a.e., yk. 149a

ifâdeleri onun da hanefiliğini kesinleştirebileceği gibi babasının dahi Hanefî mezhebinden olduğunu ve şerîata bağlılığını söylememize imkân verir.

Yazıcı Sâlih, Hakk'a ve kadere tam bir teslimiyet içinde ve bir derviş tevek-
külündedir:

"Ben ayıtdum olacak olsa gerek
Ne ki yazmışdur Çalap gelse gerek"

Çünkü kısmet yoludur hük-m-i İlah
Pes niçün duta kişi renc ile âh

.....
Ne ki taq'dirdür gelür nitmek gerek
Pes gönül Tañrı'ya berkitmek gerek" 33

Kanâat ehlidir:

"Ben didüm gözlen kanâ'at yolların
Tañrı nâzırdur gözedür kulların" 34

ve:

"Bî-bakâdur çünkü bu dünyâ i yâr
Bir görelüm ne getirür rüzigâr" 35

"Kalmaya senden ya andan bir nişân
İlle bu sözler kalısar câvidân" 36

gibi beyitleri de âdeta onun, çocuklarına akseden, şahsiyetinin ve zevkinin delil-
leridir. Ayrıca devrinin büyüklerine kasideler yazmamış görünmesi de çocukla-
rında yani Yazıcıoğlu Mehmed ile Ahmed-i Bican'da mün'akis karakterini gös-
teren bir husûstur.

Mezarı:

Yazıcı Sâlih'in mezarının, Gelibolu'da halk arasındaki rivâyetlere göre, e'l'an
mescid olarak kullanılan Yazıcıoğlu Mezarlığının kapalı kısmında olması müm-
kündür.

Yazıcıoğlu Mehmed için, "Hâlâ türbesi Gelibolu'da mezâr-ı şigâr ve kibâr-
dadır" 36 kaydı da burasının, belki aynı zamanda ibâdet de edilebilen kapalı
bir türbe kısmı olduğunu gösterdiği gibi Yazıcıoğlu Mehmed'm mezarının sol

33 Şemsiyye, a.y., yk. 9b-10a

34 a.e., yk. 10a

35 a.e., yk. 12a

36 Şem'adânizâde Fındıklılı Süleyman Ef., Mirü't-Tevarih İst., 1338 sh. 446.

tarafıta açık kısmında olmasına rağmen kapalı yerdeki Abdülmecid Han devrinde yapılan ta'mire ait kitâbedeki:

.....
"Ziver gelüp bir ehl-i dil söylendi bu târîh-i tâm
Yapdı Yazıcızâdeniñ bu türbesin şâh-ı cihân" 37

makta' beyti de bu mescidin yakın zamanlara kadar bir türbe olduğunu kesinleştirir.

Bu binâ mescid hâline ifrâg edilmeden önce içeri girilince sağ tarafıta iki veya üç sanduka var imiş. Yazıcı Sâlih ve âilesine âdiyeti söylenmektedir ki, Yazıcıoğlu Mehmed'in annesi hakkında tek mâlûmât, bu şifâhî rivâyetlere dayanıp Yazıcı Sâlih'in Gelibolu civârında Müctebe köyünden birisiyle evlendiği ve bu sandukalardan birinin ona âit olduğu şeklindedir. Asıl Yazıcıoğlu Mehmed'in mezarının bulunduğu açık kısma bitişik olan bu türbedeki sandukalar, yakın devirlerde yerinden sökülüp atılmış ve İzmir vâlisiyken ölen, Gelibolu Kolordu Kumandanı Muzaffer Tuğsavul tarafından takriben 1942 yıllarında, cephanelik olarak kullanılan bu yer, boşaltılarak tâmîr ettirilmiş ve mescid hâline getirilerek ibâdete açılmıştır.

Evlîyâ Çelebi, Sofya'da Ahmed-i Bican'ın mezarıyla karşılaşmasını anlatırken Yazıcı Sâlih'in de mezar taşına temasla şöyle nakleder: "1063 târihinde Melek Ahmed Paşa ile Sofya'ya varduğumuzda ihtiyâr bir imâm bize mezâristânı gezürken bir kabrûñ önünde turup Yazıcızâde Ahmed-i Bican Hâzretlerinüñ rûhi içün el-Fâtîha dimesi üzerine hakîr i'tirâf iderek bunuñ kabri Gelibolu'dadır. didüm. İmâm, hayır, birâderi ile aralarına nifâk düşmekle bu Sofya şehrine gelüp burada irtihâl eylemişlerdür didi. El'ilmü 'ind'allâh Bunlaruñ peder-i büzürgvârları dañi burada medfûndur ki kabr-i münevveri üzerinde: "Hâzâ merkadu Kâtib Şalâhüddin İbni Sücâüddin" tañrir olunmuştur". 38 İkin mütereddid olup sonra inanır gibi görünen Evliyâ Çelebi'nin naklettiklerinin, 39, 40 Yazıcı Sâlih ve oğlu, Yazıcızâde Mehmed'in küçük kardeşi, Ahmed-i Bican'la alâkası olmamak gerekir. Zira zikredilen mezar taşı kitâbesindeki isim için babaları değil büyük babaları tabiri geçmektedir. Taşta ise "Şücâüddin oğlu Kâtib Salâhaddin" diye yazılı imiş ki Yazıcıoğlu Mehmed'in bizzât kendi el yazısıyla olan Muhammediye'sine ve diğeri eserlerindeki kayıtlara göre künyelerinin "Sâlih bin Süleyman" olduğu sarihdir 41.

37 1256/1840

38 Evliya Çelebi, Seyahatname, İst., 1314. C.V. sh. 220,

39 a.e., İst., 1314. C. III, sh. 417.

40 a.e., İst. 1314. C. III, sh. 401.

41 Âmil Çelebioğlu, Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyesi, İslâmî İlimler Fk. Dr. Tezi, no. I, sh. 76.

O zaman Sofya'daki bu zâtların başka kimseler olmak ihtimâli kuvvetlenir. Sonra Envârü'l-Âşıkîn'in Sofya'da yazıldığı söyleniyor ³⁹ ki, bu eseri için Ahmed-i Bîcan'ın kendisi, "İşbu kitâb Gelibolı'da tamâm oldu" demektedir. ⁴² Ve ağabeyi Yazıcıoğlu Mehmed'in ölümünden onbeş sene sonra kaleme aldığı Münteha tercümesinde yine bu eser münâsebetiyle "Sağalî aq ve yüzi qara Ahmed-i Bîcân Gelibolı'da tamâm itdi" ⁴³ demesi ve kardeşine karşı onun, gerek sağlığında gerekse ölümünden sonra gâyet hürmetkâr bir ifâde kullanması ve nihâyet Ahmed-i Bîcan'ın, ağabeyinin bütün Arapça eserlerini tercüme ederek feyzini daha çok ondan almış görünmesi ve bunlar dışında çoğaltılabilecek deliller, Envârü'l-Âşıkîn'in Gelibolu hâricinde bir yerde yazılmış olabileceğinde ve iki kardeş arasında bir anlaşmazlığın bulunacağında tereddüde mahal ve imkân vermez.

Eserleri:

Yazıcı Sâlih'in bugün elimizde tek bir eser gibi görünen sâdece "Şemsiyye"si mevcuttur. Gelibolulu Âlî Efendi de "İlm-i nücûmda yed-i fûlâsı ve havâdiş-i zemîn ü âsümâna müteâllik melhame-i kübrası vardır" ⁴⁴ diye büyük bir melhamesi olarak tek bir eseri haber vermektedir. Evliyâ Çelebi ise Melhame'den başka Risâle-i fi't-tüb, Seba'l-Mesânî ve Ta'bir-nâme gibi eserlerinin bulunduğunu bildirirse de bugüne kadar bunlardan biriyle karşılaşılmamıştır.

Mamafih, Şemsiyye'de yer yer hekimlikle ilgili husûsların yer alışı ve Yazıcı Sâlih'in herhâlde bir veyâ birkaç eserinden istifâde ettiği Ebû Hubeys'in, tıbla, tâbirle, tefsirle ilgili eserlerinin bulunması⁴⁶, bizzât Şemsiyye gibi kısmen hacimli sayılabilecek bir eserinin mevcudiyeti ve müellifin kendisi için kullandığı "te'lif sâhibi" sözü, onun başka eserlerinin de olabileceğini muhtemel kılacaktır.

Bursalı Tâhir Bey, Melhame'den başka bir eser gibi bahsettikten sonra "... Şalâhaddin'in görebildiğimiz eserlerinden oiri de 'ulûm-ı ri'yâziyyenin nücûm-ı hey'et şû'besine müte'allik (Şemsiyye) ismindeki eseridir ki her şeh-i şemsiyî birinden nihâyetine kadar her gündeki tahvilât-ı havâiyyeden istidlâl olunan ahkâmıdan bâhiş ve manzûmdur" ⁴⁷ diyerek Melhame ve Şemsiyye'yi iki ayrı eser gibi gösteriyorsa da herhâlde ikisi birbirini tamamlayan tek bir eserdir. Nitekim

42 Ahmed-i Bîcan, Envârü'l-Âşıkîn, Sly. Ktb. Hasib Ef. bl., no. 211, yk. 2b.

43 Ahmed-i Bîcan, Münteha, Bursa Arkeoloji Müzesi Ktb., E 74/235, yk. 165b.

44 Gelibolulu Âlî Ef., Kühû'l-Ahbar, Millet Ktb., Târih bl., no. 4224, yk. 75b.

45 Evliyâ Çelebi, Seyahatname, İst., 1314. C. V. sh. 320.

46 Takvimü'l-Edviye, Sly. ktb. Ayasofya bl. no. 3600: Kâmilü't-Ta'bir, Sly. ktb. Çelebi Abdullah bl. no. 226: Telhis fi'ilâlül'-Kur'an, Sly. ktb., Lâleli no. 69/2.

47 Bursalı Tâhir, Yazıcı Selâhaddin, Türk Yurdu, İst., 1329. C.V. sh. 1021-1022.

Gelibolu'lu Âlî Efendi de muhtemelen bu bakımdan "Melhame-i Kübrâ" 44 tâbirini kullanmış olabilir. Ayrıca Bursalı Tâhir Bey'in, makâlesinde ikinci eser olarak aldığı Şemsiyye'nin ilk beyti diye gösterdiği beyitler, Melhame, kısmının ilk beyitleridir. Böylece Melhame veya Şemsiyye, fasıl, v.s. husûsiyetleriyle ve gördüğümüz mevcut nüshalarla da tek bir eser olarak görünmektedir. Zâten eserin başında ve sonunda da "Şemsiyye" sözünün geçmesi, herhangi bir şüphe ve tereddüdü yersiz kılar:

"Adını Şemsiyye vur olsun 'ayân
Ol erenler şâhına ilt armağân" 48

"Bu durur Şemsiyye kim ben söyledüm
Tül u arzın şapuña şerh eyledüm" 49

Şemsiyye'nin tercüme veyâ te'lif oluşu :

Bazı müellifler, hiçbir izâhat vermeden ve aslını belirtmeden sâdece eserin, Farsçadan tercüme olduğunu söylemişlerdir. Yazıcı Sâlih'ten mülhem ve muhtemelen aynı kaynaktan tercüme yoluyla faydalanarak bir "Melhame" yazan İbrâhim Cevri de eserinin sebab-i te'lif kısmında:

"Fârisî nüshadan bu Melhame'yi
Ya'ni bu kavlı-i turfe zemzemeyi

Tarz-ı Rûmîde eylemiş beste
Kılmamış bir uşûle peyveste 50

Her edâsı rekîk ü nâ-merbût
Cümle terkîbin haşv ile maḥlût

Ne kavâfisi var ne evzânı
Ya'ni her beyti maḥz-ı virânî

Ne kadar 'akluñ olsa dâniş-i pāk
Yine mefhümüñ idemez idrāk" 51

şikâyetiyle pek devir husûsiyetlerini dikkate almadan Yazıcı Sâlih'i, biraz haksız yere tenkid ederken eserin, Farsçadan tercüme olduğunu söyleyenlerdendir. Bursalı Tâhir Bey ise, aynı şekilde Şemsiyye'nin hangi eserden tercüme edildiğini açıklamaksızın yalnız bunun, tevsian bir tercüme olduğunu, "Bu eser, 'ülemâ-yi 'arabın

48 Şemsiyye, yk. 12a.

49 a.e., yk. 114a.

50 Bursalı Tâhir Bey'in makalesinde bu mısra, "Kılarak bir uşûle peyveste" ise de mâna bakımından da yukarıdaki şekil doğrudur.

51 İbrâhim Cevri, Melhame. Topk. Sarayı Müzesi Ktb., Hazine bl., 40. 478, yk. 1b.

kitâbü'l-melâhime didikleri melhame kitâblarından biridir ki aḥkâm-ı nücûm ve aḥkâm-ı cevviyeden bâhis Türkçe manzumdur. Eserin aşlı Fârisî olup tevsi'an tercüme edilmiştir" sözleriyle belirtir. ⁴⁹ Mâmafih, Yazıcı Sâlih, bazı ifâdeleriyle eserinin tercüme olduğunu sezdirmektedir:

"Nazma derc itdüm bulındıysa ne kim
Bir 'aceb söyler Ebu'l-Fazlû'l-Hakîm" ⁵²

"Ra'd ola ger işbu ay ez-âsûmân
Söz Hubeys'ûndür hemân ben tercümân" ⁵³

"Pes kitâbından anuñ naql eyledüm
Bu ma'ânî bahrine maql eyledüm" ⁵⁴

Başka benzerleri de bulunan bu gibi beyitler, Şemsiyye'nin tercüme olduğunu kabûl ettirebilirse de onun, kısmen de olsa te'lif olabileceğini izhâr ve îmâ eden misâller de az da değildir:

"Ben bu te'lifde yazup derc eyledüm
Çok şanâ'atlar daḥı ḥarc eyledüm" ⁵⁵

"Çünkü bu me'lûf tamâm oldu 'ayân
Lezzeti ḥulvi cihân taldı 'ayân" ⁵⁶

"Muḥṭalî oldum bularuñ ḥâline
Çok nazar kıldum bularuñ ḥâli ne" ⁵⁷

Kanâatımızca Yazıcı Sâlih, Şemsiyye'sinde bir veyâ birden fazla eserden daha çok tertib bakımından faydalanmış olmakla berâber, diğeri bu devrin eserlerinde de görmek mümkün olduğu gibi herhâlde bu manzum eser, doğrudan doğruya bir tercüme değildir. Hele baştan dörtüüz üç beyitlik (Ib-12a) tevhid, na't, miraciye, v.s. nin bulunduğu kısmın, kesinlikle te'lif olduğunu söyleyebiliriz. Zâten dikkat edilirse -cüz'î olmakla berâber- diğeri bölümlerle üslûp farkı bile görülebilir. Meselâ "iy saḥî, iy paşa, .vs." gibi hitablar bu kısımda daha azdır.

Müellif, çeşitli şahıs ve eserlerden faydalandığını bizzat beyân etmektedir. Bâzan da isim vermeden "Kitab böyle der" veyâ kısaca "Der" şeklinde söyler. Eğer bu ifâdeler, örnek alınan eserden nakil değilse bu hâl, Şemsiyye'nin tercüme husûsiyetlerini daha da azaltır:

52 Şemsiyye, yk. 16b.

53 a.e., yk. 31a.

54 yk. 106b.

55 a.e., yk. 11b.

56 a.e., yk. 106a.

57 a.e., yk. 111b.

"Ne ki bulundu Meşâbih'de hemân
Hem Meşâriğ kavli budur bî-gümân" 58

"İlm-i İdrîs ü kelâm-ı Daniyâl
Kavl-i Eflâk u Loğmân'dur mağâl

.....
Hem Hâkîm kavli müdellel mu'teber
Zîra hikmetden virür bunlar haber

.....
Ol Ebû Sinâ m'uazzez tutduğı
Hem Melik Tâhir müdâm okutduğı

.....
Bu fütûhı nazm ile cem 'eyledüm
Ca'fer-i Şâdık dilinden söyledüm

Hem nice ulu sözi mestürdur
Kim bu fen içre bular meşhürdur

Cem° idüp dürlü menâfi 'bî-şümâr
İşbu me'lûfı bezedüm çün bahâr" 59

"Hastalık öküş ola iy hoş-lakâb
Böyle buyurmuşdur ol 'İbnü'l-'Ağab" 60

"Çün ekâbir sözini cem 'eyledüm
Pâdişâhlar cem'ine şem 'eylüdüm" 61

"Bâez-ı câlimler bunu hem söylemiş
Kömamiş müşkil tamâm şerh eylemiş" 62

"Hem dimişlerdür hâkîmden bir kaç
Görünen yıldız uzun olsa saç" 63

"İşbu geçmiş sözleri kim söyledüm
Yirlü yirince saña şerh eyledüm" 64

"Lîk magribde vebâ var dir kitâb
Kızlık ola dir kağatlık bî-hisâb" 65

58 Şemsiyye, yk. 6a.

59 a.e., yk. 11a-b.

60 a.e., yk. 62b.

61 a.e., yk. 12a.

62 a.e., yk. 18b.

63 a.e., yk. 53b.

64 Şemsiyye, yk. 102a.

65 a.e., yk. 15b.

"Yağmur öküş yağa bu yıl dir kitâb
Çi dahı çok düşe hem çok ola âb" 66

"Kar u buz yeksân igen çok ola dir
Eyle ikliminde bir şâh öle dir" 67

Netice olarak diyebiliriz ki Yazıcı Sâlih, Şemsiyye'sini hazırlarken Melhame-i Dâniyâl'e dâir birkaç eserden faydalandıysa bile herhâlde daha çok Şeyh Hakîm Ebu'l-Fazl Hubeş bin İbrâhim bin Muhammedü't-Tiflisî (öl. 629h.) nin Melhame-i Dâniyâl ve Beyânü'n-Nücûm 68 adlı eserlerinden istifâde etmiş olmalıdır. Zîrâ aşağıda misâllerde de göreceğimiz gibi Yazıcı Sâlih, isim tasrih ederek en çok bu müelliften bahsetmiştir. Ebû Hubeş'in, bu eserlerini göremediğimiz için Yazıcı Sâlih'in, bunlardan ne derecede faydalandığı veyâ bunları terceme ederken asıl metinlere ne ölçüde sâdik kaldığı husûsunda şimdilik bir şey söyleyemeyeceğiz:

"Hem Hakîm aqvâlini ez-ğayr ü şer
Tapuña şerh ideyin iy mu'teber" 69

"Bir 'aceb söz söylemiş aydur Hubeş
Çıka şardan pâdişâh yaya habes" 70

"Hem Hubeş'ün bunda var bir hoş sözi
Kılmış istinbat kitâbdan kendüzi" 71

"Hem şına leşker delim uğraşa ceys
Yimişe âfet irişe dir Hubeş" 72

"Aqla Bü'l-Fazl'ün sözindedür sebât
Zîra yağmursuz az olur her nebât" 73

"Türmaya hergiz kaçan kul var ne kim
Böyle buyurmuş Ebu'l-Fazl-ı Hakîm" 74

66 a.e., yk. 17a.

67 a.e., yk. 37b.

68 Ebû Hubeş ve eserleri için bkz.:

Dr. Zebihu'llah Safâ, Târih-i Edebiyat der Iran, Tahran, 1347: C. II, sh. 261, 318, 998; bu müellifin Türkçeye tercüme edilmiş bazı eserleri: Tabirname, Sly. Ktb. Ayasofya bl., no. 1732; Beyân-ı Sınâat, Sly. Ktb. Yenicami bl., no. 925.

69 Şemsiyye, yk. 27b.

70 a.e., yk. 65a.

71 a.e., yk. 73b.

72 a.e., yk. 80a.

73 a.e., yk. 84a.

74 a.e., yk. 105b.

Te'lif târihi ve te'lif sebebi:

"Şemsiyye, Anadolu'da astroloji üzerine bilinen bu ilk Türkçe eser," 75
811/1408-9 târihinde te'lif olunmuştur. Te'lif târihini müellif üç yerde zikreder:

"Eyledi hicret çün ol Faḥr-i çihân
Yıl sekiz yüz on bire yitdi 'ayân" 76

Çünkü hicret on bire yitdi durur
Hükmini pes şimdi itdi ol durur

"Çün sekiz yüz yıl idi on bir daḥı
Hicrete bellü ḥaḳîḳat iy aḥı" 77

Yazıcı Sâlih'in, eserini kaç yaşlarındayken yazdığını tahmin edebilmemiz mümkün omamakla beraber:

"Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Geçdi yok yire 'ömür heyhât ü hât" 78

teessüründen herhâlde onun, olgun bir yaşa gelmiş olduğunu düşünebiliriz.

Eserin te'lif sebebini müellif, "bu faşl kitâbuñ taşnîfi ve muşannifi ḥâlûñ bil-
dürür" başlığı altında:

.....
"Söyleyeyim vaşf-ı hâlden bir haber
Diñle 'ışk ile eyâ şâḫib-hüner"

diyerek anlatır. Kasaboḡlu Ali Beḡ'i medheder, onun ölümü dolayısıyla üzüntüsünü belirttiikten sonra bir türlü kederden kurtulamadığı için aklına, gönlüne ve canına "Maslahat nedür, ne yola gidelüm, ne tedbir idelüm?" diye danışır. Onlarla münâkaşasında, "Çün yalnız kaldum üç oldu bular" mazeretiyle maglûb olur.

"Âkıbet 'aqlum bunı virdi naşib
Kim bulam, bir baḫtiyâr-ı dil-firîb"

75 Behcet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İst., 1968 sh. 298, (Mâmafih Ahmed-i Dâi'nin, Nasir-i Tûsi'den nazmen tercüme ettiği ilm-i ahkâm ile ilgili, yetmişdört beyitlik Câmasbnâme'si muhtemelen Şemsiyye'den daha önce yazılmış olmalıdır. Adı geçen eser için bk. Prof. İsmâil Hikmet Ertaylan, Ahmed-i Dâi' hayatı ve Eserleri, İstanbul, 1952, sh. 147-154)

76 Şemsiyye, yk. 121b ve 123a.

77 a.e., Nuruosmaniye Ktb. no. 2809, yk. 165a.

78 a.e., Sly. nüshası, yk. 135b.

teklifine razı olarak, yeni bir hâmi bulmayı kabûl edince, gönlü ve canı sevinir. Bir zaman âlemde kadı, hoca, yerli, yabancı, şah ve vezir v.s. arasında birisini ararlar. Nihâyet beyler arasında muâzzez, mu'teber, gönlü tok, sözü doğru, ih-san menbâi, hattını görse Yâkut'un bile tahsin edeceği hoş bir emir bulunur:

"Adı meşhûrdur Sikender nâm-dâr
Meclisi mergüb mükemmel şâh-vâr

Atası Hâcî Paşa kutb-ı zamân
Naşirüddîn oğlıdur pes bî-gümân

Hâce Nâsır kim cihânda mâh idi
Hem anuñ atası Husrev Şâh idi

.....
Çün bulardan ma'lûm oldu bu haber
Vâcib oldu kim idem 'azm-i sefer

Ben dağı görem nicedür kıl ü kâl
Hizmetinden ne gelür şâd u melâl

İmdi bir tuhfe gerekdür hizmete
Çün eli boşla varılmaz hazrete"

kaygısıyla Yazıcı Sâlih, eserini nasıl hazırladığını yani İdris ve Dâniyâl peygamberlerin makâlerinden, Eflâtunun, Lokman'ın, Cafer-i Sâdık'ın sözlerinden faydalandığını zikirle Şemsiyye'nin muhteviyatını, adını belirtip bunu, "O erenler şahuna armagan olarak ilet" diyerek:

"Kim anuñ adı Sikender-Şânidür
Menbaü'l-hayrât şehâvet kânıdur

Öp elini kıl dü'â ol şâdımân
Şek degül maqbûl olasin bigümân

Qalmaya senden ya andan bir nişân
İlle bu sözler kalısar câvidân" 79

beyitleriyle sözünü bitirir.

Şemsiyye nüshaları:

Bu eserin, İstanbul'da görebildiğimiz yazma nüshaları şunlardır:

Süleymaniye Kütüphanesi;

1. Pertevniyâl bölümü, no. 766

79 Şemsiyye, yk. 9a-12a.

2. Hamidiye bl., no. 550/6
3. Lâleli bl., no. 2140 mükerrer
4. Nafiz Paşa bl., no. 1281
5. Aşir Efendi bl., no. 320
Nuruosmaniye Kütüphanesi;
6. no. 2802/1
7. no. 2809
8. no. 2810
Üniversite Kütüphanesi;
9. T.Y., no. 607
10. T.Y., no. 944
Millet Kütüphanesi;
11. Şer'iyye bl., no. 562
12. Manzum eserler b., no. 1298
Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi;
13. no. 1577
14. no. 556
Topk. Sarayı Müzesi Kütüphanesi;
15. M.R.bl., no. 776
Râgıb Paşa Kütüphanesi;
16. no. 1210

Anadolu ve dünya kütüphanelerinde daha başka yazma nüshaları bulunan Şemsiyye'nin, matbu nüshası da vardır. ⁸⁰

Manzum bir eser olan Şemsiyye, ayrıca Yazıcı Sâlih'in küçük oğlu Ahmed-i Bican tarafından yer yer manzum kısımlar alınmak üzere "Bostânü'l-Hakâyık" adıyla Gelibolu'da nesre çevrilmiştir. ⁸¹ Bir de "Ruz-nâme-i Melheme" başlığıyla" Gelibolu'da âsüde olan Muhammediye ve Envârü'l-'Âşîkîn şâhibleri Mehmed Efendi ve Ahmed-i Bicân hazretlerinin vâlid-i mâcidleri olan Muşli-hiddîn Efendi hazretleri (nin) mufaşşal te'lif eyledüğü Melheme'den taşrih ve intihâb olup muhtaşarca nakl ve tahrîr olundu." mukaddimesini hâvi bir risâle mevcuttur. ⁸²

Görebildiğimiz Şemsiyye nühaları içinde istihsah târihi bakımından şimdilik en eski ve sağlam görüneni, kanâatımıza Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyâl bölümünde olan nüshadır. ⁸³ Bu bakımdan araştırmamızda esas aldığımız bu nüshanın kısa bir tavsîfini veriyoruz:

80 Yazıcı Salâhaddin, Melheme, Kazan, 1891, (Türkiyât Enst., no. 161).

81 Ahmed-i Bican, Bostanü'l-Hakâyık, Topk. Sarayı Müzesi Ktb. Revan bl. no. 1751: Millet Ktb., Şer'iyye bl., no. 561.

82 Ruznâme-i Melheme, Topk. Sarayı Müzesi Ktb., Hazine bl. no. 1740/3, 129a-141b.

83 Diğer bir eski nüshanın da 890h.tarihli olduğunu Rıza Nur haber vermektedir. bkz; Rıza Nur Türk Takvimi, Türk Yurdu, İst., 1926. C. IV, sayı 19, sh. I-17.

KİTÂBÜ'Ş-ŞEMSIYYE

Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyâl bölümü, no. 766

Müellifi: Yazıcı Sâlih

Te'lif târihi: 811h.

İstinsah târihi: 861 h.

Müstensihi: Mü'min bin Faik

Yk: 136, ölç. 287 x 180, 240 x 135 mm, st: 19, yz: harekeli nesih, cetvel ve başlıklar kırmızı, kt: aharlı, kalın, su yollu ve makas su damgalı, cd: tamir görmüş.

Baş: "İy Hudâvendâ Kadîmü Lem-yazel
Hâliķu'l-eyyâ ebedsin hem ezel"

Son: "Söz tamâm oldu vü hatm oldu kitâb
Okıgıl Vallâhu aalem bi's-şavâb"

Şekil, ifâde ve muhteva bakımından bâzı husûsiyetler:

Şemsiyye'nin Pertevniyâl nüshası 4724 beyittir. Bundan daha noksanları olduğu gibi fazla olanlar da vardır. ⁸⁴ Mesnevî tarzındadır. Bahr-i remel'in "fâilâtün fâilâtün fâilât" kalıbıyla yazılmıştır.

Eserin mahiyeti itibariyle ve müellifinin nazım bakımından hiçbir iddiâsı olmamakla berâber devir husûsiyetlerini unutarak yazıcı Sâlih'i, vezne, dile ve kafiyyeye hâkim değildir diye kabûl etmek de biraz insafsızlık olur sanırız.

Şemsiyye'nin dili, bugün için bile ağır ve külfetli sayılmaz:

"Rih-i yâbis çok ide bu yıl hubûb
Fâsid ola gallehâ hem her hubûb" ⁸⁵

"Yapıla ola 'imâret bi'l-hâķik
Karyetü'l-mahrûb hem şehrü'l-'atîk

Harb öküş ola 'arabda bi'sûkât
Hâdişât envâ' cavâriż vâķiâat" ⁸⁶

gibi fazla yabancı kelime ve terkiplerin bulunduğu beyitler çok değildir. Bilâkis muhtelif yerlerde ifâde, bugünkü sâdeliğe ve söyleyişe yaklaşır, âdeta aradan asırlar geçmemiş gibidir:

84 Kâtib Ferruhî'nin, 984 h. târihli istinsâhında takriben ikiyüze yakın fazla beyit vardır: Nuruosmaniye Ktb., no..2809.

85 Şemsiyye, yk. 52b.

86 a.e. yk. 54a.

"Yüsuf'ün meşhür değil mi işleri
Kurt yidi didi anı kardaşları" 87

"Yıl sonunda hoş ola tüccâr işi
Alıcı satıcı hoş göre düşü" 88

"Kış bu yıl yumşak hele kutlu gelür
Yaz eyü hem güz bereketlü gelür" 89

Hattâ

"Muşhaf üstinde şehid eylediler
Pâdişâh çün sevdiğün eyle diler" 90

gibi sehl-i mümteni olabilecek örneklerle az da olsa karşılaşmak kabildir.

Umûmiyetle ifâde de bir sâdelik ve rahatlık olduğunu söyleyebiliriz. Eserin, muayyen mevzuların etrafında dönmesi yüzünden bazı kelimelerin sık sık kullanılması, benzer mısra ve tekrarların olması normaldir. Dilin sâdeliği yanında yer yer sohbet havasının tesiri ve âdeta okuyucu ile karşı karşıya bulunmanın yakınlığı ve sâmimiyeti hiss olunur;

"Hem Horasan ikliminde bu maraz
Çok ola dirven saña uş bî-ğaraz" 91

"Pes sarımsak yime heı acı gibi
Hiç acı yime otur hâcı gibi" 92

"Meryem ananun anası atası
Bu gün öldiler i nûra batası" 93

Bizzât müellif de cân u gönülden söylediğini beyânla:

"Anı kim bildürdi Tañrı söyledüm
Cân u gönülden anı nazm eyledüm" 94

diyerek doğruyu söylemeye, yani sözünün delilli olmasına çalışır, yer yer hadis-i şerifler, daha az olarak âyetler nakleder.

87 Şemsiyye, yk. 4a.

88 a.e., yk. 32a.

89 a.e., yk. 36b.

90 a.e., yk. 8b.

91 a.e., yk. 35b.

92 a.e., yk. 50b.

93 a.e., yk. 98a.

94 a.e., yk. 9a.

"Ger bu ma'nîden müdellel söyleyem
Yitmiş iki milleti şerh eyleyem" 95

"İlle ta'tvîl ola bâb uzana söz
Az gerekdür söz müdellel yâ rûmüz" 96

"Şordular Peygambere kim yâ Resûl
Şenbeden virgil haber ne gündür ol" 97

Bâzı beyitlerin, birinci veyâ ikinci mısraları, kısmen lüzûmsuz ve doldurma gibi görünürse de çok kere bunların tâbir veya ata sözü oluşuna bilhassa dikkat edilmiş olmakla fikrî bir incelik gözetilmiştir:

"Hem nice bir kavm olıyardur helâk
Sen selâmetsin çü ben şağ bes'ne bâk" 98

"Korkulu eryâh bu yıl çok ese dir.
Hocalar zenbilini boş aşa dir" 99

"Her dakika olur altmış şâniye
İ'tibar iden delüdüdür fâniye" 100

"İlle üç ayda girü hem tiz geçer
'Âkil olan nûrı zulmetden seçer" 101

"Kahr evidür çünki bu dârü'l-fenâ
Bir ulu beg çıkırsar ilden yine" 102

Her ne kadar çeşitli hitaplarla, mesnevî tarzındaki eserlerde daha çok karşılaşmak mümkün ve tabii ise de, Yazıcı Sâlih'in Şemsiyye'sinde bilhassa dört yüz dördüncü beyitten (12a) itibâren asıl esere giriş kısmıyla beraber "İy hoca, iy aziz, iy cüvan, iy şehsüvar, iy bahtılı, iy yâr, iy şâh, iy muhterem..." 103 v.s. gibi sık sık ve başka şâirlerde de gördüğümüz hitapların yanı sıra nisbeten orijinal ve az kullanılmış sayabileceğimiz, "İy fekûr, iy begler begi, iy ışk eri, iy yüzi ak, iy güneş yüzlü paşa, iy pür-nöker, iy aga, iy nesl-i Cem" (104) v.s. gibi hitaplar da az değildir. Bunlar, vezin veya kafiye hatırı için kullanılmış olsalar bile herhâlde bunu,

95 a.e., yk. 3a.

96 a.e., yk. 13a.

97 a.e., yk. 131a.

98 Şemsiyye, yk. 31a.

99 a.e., yk. 105a.

100 a.e., yk. 13b.

101 a.e., yk. 30a.

102 a.e., yk. 20b.

103 a.e., yk. 14a, 14b, 15b, 16a, 16b, 24b, 27a, 35a....

104 a.e., yk. 23b, 40b, 62b, 72b, 82b, 85a, 86a....

müellifin, uslûbundaki sohbet havasının bir husûsiyeti ve dile tasarrufunun bir neticesi de sayabiliriz.

Şemsiyye'de onbeşinci asra âit Türkçe eserlerin hemen hepsinde rastlayabileceğimiz bir husûsiyetle karşılaşırız. Farsça ve Arapça örnekler ki -mukayeseli bir araştırma yapmadan kesin bir hükme varılmazsa da- belki Şemsiyye'nin tercüme oluşu ihtimâliyle bunlardan "Bâ-ecel, bâ-garaz, der-arab, der-bahr, ender-hisâb, ender-cibâl, ez-etrâf-ı Şam, ez-temûz, fi-arz-ı Rûm, fi'l-Bagdad, fi'l-bilâd, zî-latîf, zî-mübârek" ¹⁰⁵ gibi daha sonraları Türkçede pek taammüm etmemiş bir çok örnekler olmakla berâber nisbeten umûmîleşmiş olan "Nâ, bi, pür" gibileri de az değildir.

Şemsiyye'nin mevzûunu, takrîben üç bölüme ayırmamız veya üç bölüm içerisinde mütâlâa etmemiz mümkündür.

403 beyitten ibâret olan birinci bölüm ki Ib-12a yaprakları arasında olup bunun 117 beyti (Ib-4b) tevhide, yaratılışa ve peygamberlere dâirdir. 118. ci beyitten itibaren "Muhammed Muştafâ'nun şifâtlarını beyân eder" başlığı ile başlayan ve Hazret-i Peygamber'in methini, mucizelerini bilhassa mirac ve husûsiyetlerini muhtevî 127 beyitlik kısım gelir (4b-7b). Bundan sonra dört halifeyi ögen ve hepsi 43 beyit olan medhiyeler yer alır. Bunu takiben "bu fasıl kitabunî taşnîfi ve muşannîfi hâlûn bildürür" başlığı altınca sebep-i te'lif kısmı gelir ki Kasaboğlu Ali Beğ'in ve İskender Beğ'in medhinin bulunduğu 116 beyitten müteşekkil bir parçadır. Eser, bütünüyle tercüme sayılsa bile herhalde bu birinci bölüm diye itibâr edebileceğimiz 403 beyitlik kısmı, tamâmen te'lif olarak düşünebiliriz.

İkinci bölüm olarak aldığımız ve Şemsiyye'nin asıl hacmini teşkil eden kısım ise 404. cü beyitten 3628. inci. beyte kadardır (12a-106a). Eser önce, her biri bir aya tekabül etmek üzere oniki "bâb"a ayrılmıştır. Her bâb'da, aşağı yukarı başlıkları aynı olmak üzere yirmibeş "fasıl" vardır. Fasıllardan önce o ayda ve günlerinde olmuş veya olacak şeyleri, umûmî hükûr ve bilgileri hâvi bir kısım yer alır ki her aya göre ay isimleri değişmek üzere "Bu bâb teşrinü'l-evvel ahkâm ve anûn içinde olan "alâmetler ahkâmın bildürür" başlığını taşır. Fasıl başlıkları, bir kaç kelime farkıyla hemen her fasılda aynı olup şöyledir:

Birinci	fasıl	gün tutulduğundadır
İkinci	fasıl	ay tutulduğundadır
Üçüncü	fasıl	gün ağılandüğundadır
Dördüncü	"	ay ağıllandüğundadır
Beşinci	"	yiñi ay hükmindedür
Altıncı	"	kıyruklı yıldız hükmindedür
Yedinci	"	yıldız düşdüğü hükmindedür
Sekizinci	"	enegüm sagmalı hükmindedür
Dokuzuncu	"	sünşek olduğundadır

Onuncu	”	gökde olan kızıllık hükmindedür
Onbirinci	”	havâda 'acâib nesne göründügindeür
Onikinci	”	havâda bir şahş göründügindeür
Onüçüncü	”	gök gürledügindeür
Ondördüncü	”	yıldırım olduğındadır
Onbeşinci	”	gökden düşen od hükmindedür
Onaltıncı	”	katı yağmur yağduğı hükmindedür
Onyedinci	”	tolu yağduğındadır
Onsekizinci	”	havâdan toprak yağduğındadır
Ondokuzuncu	”	ķurbağa yâ soğulcan yağduğındadır
Yirminci	”	toz kopduğındadır
Yirmibirinci	”	busarıñ hükmindedür
Yirmükinci	”	katı yil esdügindeür
Yirmiüçüncü	”	gök gürledügindeür
Yirmidördüncü	”	yir güvüldedügindeür
Yirmibeşinci	”	yir deprendügindeür

Bu başlıklardan da anlaşılacağı üzeri mevzubahis edilen ayda bu hâdiseler olunca o yılda, (bazan Rûm ikliminde, Acem diyârında, Bâbil ülkesinde Şam'da, Bağdad'da v.s. şehirlerinde diye yer belirtilerek) bilhassa kıtlık-bolluk, ucuzluk-pahalılık, sulh-savaş, fitne, fesad, hayır-şer, hastalık-sağlık, yağmurun azlığı-çokluğu, zelzele v.s. gibi şeylerden hangilerinin olacağı söylenir.

Beyitler bütünüyle muayyen miktarda olmamakla beraber babların başlanğıları daha uzun, fasıllar ise kısadırlar. Bablar, takriben 50-70 beyit civarında, fasıllar ise 4-20 beyit arasındadırlar. Bu kısmın mevzûunu müellifin kendisi de şöyle özetler:

”

Ay tütulsa gün tütulsa iy ulu

Busarıñ olsa katı yil ü tolu

Zelzele olsa yâ seng-i bi-mařar

Ay ağıllansa yâ yıldız düşse ger

ķurbağa yağsa yâ soğulcan behem

Gün ağıllansa yâ gök surñ olsa hem

Gökde görünürse mişl-i cânavâr

Gök gürülürse dañı iy baştıvâr

Şaçlu yıldız hem yîni ayuñ hâli

Yıldırım süñşek enegüm sağmalı

Yirden âvâz işidilse aşikâr

Gökde görünse 'acâib yâ gubâr

Yağsa toprak yâ havâdan düşe od
Yâ katı gök güvlese iy ehl-i cüd

Her ay içre bu yigirmi biş nişân
Kağsı peydâ ola ez-âsümân

Ne sebebdür 'ilmine talmağ için
Hükmin aňlayup agâh olmağ için

.....
Bu 'alâimden görünse biri ger
Dünye içinde ola çok hayr ü şer

Kızlık ucuzluk vebâ çekürge hem
Şulh u ceng emn ü fetret şâd u gam

Issı sovuğ şağ u şayru hâline
Ekin ü hayvân yimiş ahvâli ne

İl ü iklîm ü vilâyet memleket
İftirâ nefret güzend ü menfa'at

Hem nite ola ekâbirler işi
Zulm u'adl ü hem ra'iyet teşvişi

Nite kim bildürdi ol Rabbü'l-enâm
Ol şehenşâh adına kıldum tamâm" 105

Üçüncü bölüm olarak düşündüğümüz kısım, 106a-136a yaprakları arasında olup iç içe fasıllardan müteşekkildir. İlk fasıl, "Bu on iki faşıl da ayuñ on iki menzillerin bildürür" başlığını taşımaktadır (106-a 113b). Her ay ayrı bir başlıkla tafsil olunup ayın menzillerinden ve yıldızların ahvalinden bahsedilir. Diğer bir fasıl olarak "Süryâniler hisâbınca her ay kaçan girdügin bildürür" başlığını muhtevî kısım gelir (110a-113b) Seyyârelerin devrine ve her ayın ne gün girdiğine dâirdir. Üçüncü fasıl, "Bu faşıl 'Arabî aylaruñ adların bildürür" başlığıylaadır. (114a-121a) Tekrar bunun içindeki fasıllarla muharremden itibaren on iki ay alınıp bunların günlerinin husûsiyetleri, kutlu kutsuz tarafları, bu aylarda yapılacak veyâ yapılmayacak şeyler anlatılır. Müteâkiben her ayın guresinin hangi günlerde olduğu tafsil edilir. Eser, Arabî ayların, üzerinde yazılan on iki harfe, ayın, haftanın günlerinin husûsiyetlerine, nikâh, cîmâ tedbirlerine dâir beyitlerle sona erer (121b-135b).

Netice olarak diyebiliriz ki bu mevzûda Yazıcı Sâlih'in Şemsiyye'si, hiç olmazsa Türkçe yazılmış manzum eserlerin ilki görünmektedir. Misâllerden de anlaşılacağı üzere bâzan arkaik ve yabancı kelimelerin bulunmasına rağmen dil,

105 Şemsiyye, yk. 11b.

hiç de ağır ve ifade, anlaşılmaz değildir. Telâffuzu, bugünkü şekliyle aldığımız zaman bu eserin bir çok beyitleri, bugün de rahatlıkla okunabilecek bir üslûptadır.

Eserin gâyesi itibâriyle, yâni ta'limi oluşu bakımından ve mevzûu icabı, nâzımından bir şi'riyet beklenmemesi gerekir. Müellifin başka tip bir şiiriyle karşılaşmadığımız ve Şemsiyye'sinde de bir fahriyesi olmadığına göre zâten onun için şâirlik iddiasındadır diyemeyiz. Şu var ki devrinin lisan ve aruz husûsiyetleri dikkate alınırsa onu, vezin ve kafiye için kendisini zorlamadan dile tasarruf edebilmesinden, fikrini ifâde etmede normal cümle yapısını bozmadan ve "Falan şöyle dimişdür" derken bile fazla bir tercüme tesirini hissettirmemesinden ayrıca kendinden önce bu sahada manzum bir Türkçe örneğin olmaması bakımından kısmen mazûr ve başarılı sayabiliriz.

Şemsiyye'nin edebî yönden fazla bir husûsiyeti olmasa bile onbeşinci asır başlarının Türkçesi ve edebî nev'i cihetinden herhâlde bu eser, ihmal edilmemesi gereken kıymetli bir hazinedir.

Yazıcı Sâlih'in istifâde ettiği kaynaklarla Cevri'nin Melhame'si ve diğer bu tip eserlerle yapılacak mukayeseler, muhakkak ki Sâlih'in Şemsiyye'sinin değerini ve orijinalliğini daha iyi ortaya koyacaktır.

ŞEMSIYYE'DEN SEÇMELER

"Muhammed Muştafâ'nun şıfatların beyân ider

Ol resûlu'llah Muhammed Muştafâ
Gözi açuk kendü nür gönli şafâ

Saçları ve'l-leyli ve's-şemsi yüzi
Şinesi ve't-Ṭûri ve'n-necmi gözi

Nesli İsmâ'il Ḥalîl'üñi milleti
Âhîret şâhı cihânuñ rahmeti

Ol Muhammed'dür ki Ḥaḫ levlâk dir
Olmaz idi yir ü gök eflâk dir

.....
Ol durur minnet cihânuñ bahtına
Ol durur sultân nübüvvet tahtına

Cümle peygamber nücüm ol mâhdur
Enbiyâ şadı Ḥabibu'llâhdur

Zeyni uçmağın cemâli hürinüñ
Cümle anuñ zerresidür nürünüñ

Tafrı'nuñ dostı ümîdi eâlemüñ
eÂlemüñ fahrı şefi'i âdemün

.....
Bir işâret kıldı gün oldu kara
Barmağından oldu ay iki para

Şımış idi leşkeri ol nür-ı 'ayn
Bir avuç toprağ ile yevme'l-Hüneyn

Çün tamâm aldı Çalap'dan hisşesin
Sen işitdün hod mağara kışşasın

.....
Mu'cizâtı her nebînüñ âşikâr
İkiyidi yâ üç idi yâ çehâr

Dört biñ idi cümlesi ol seyyidüñ
Ol günâhlular ümîdi Aħmed'ün

'İlm aña hulle şehâvet tâcdur
Mu'cizâtuñdan biri mi'râcdur

.....
Mescid-i Akşâ'ya çünkim vardılar
Dünye gögine şoluk-dem irdiler

Aç didi Cibril çün feth oldu bâb
Perdeler götrüldi ref 'oldı hicâb

Gördiler Âdem ata dutmuş kıyâm
Pes selâm virdi aña bedrül-enâm

Çün selâmuñ redd idüp buldı şafâ
Merhabâ didi iy oğlum Muştafâ

.....
(kıyâmete dair)

Cümle peygamber kamu nefsi diye
Ümmetinüñ pes nice kaydın yiye

Cümle ser-gerdân ola bî-çâreler
Dirilüp Âdem kaçına varalar

Ağlaşuban diye bunlar âh âh
Seni k'öz kudret elile pâdişâh

Kendüsi düzdi saña hem söyledi
Hem firişteler saña secd'eyledi
Atamuzsın Hakk'a yalvar eyle hoş
Ne gerekse eylesün tırmışuz uş
Âdem ayda ben şıdum emrin anuñ
Kendü kaygum var gamı yok kimsenüñ

Nuh'a varuñ ol durur evvel resül
Cümlesi Nuh'a geleler şâh u kul
Yalvaralar hem buña andan biter
Nuh diye cürmüm benüm baña yiter

.....
Pes bular Ahmed katına varalar
Zârı kılup ağlaşup yalvaralar

Diyeler iy Muştafâ Fahr-i cihân
Senden umarlar şefâ'at ins ü cân

İki 'âlemde çü sensin cânumuz
Biz saña kul sen bizüm sultânumuz

Turacak sâ'at degüldür tur örü
Varğıl Allâh'a bizüm-çün yalvaru

Râzıyuz biz vire uçmak yâ tamu
Kendüzümüzden bi-zâr olduk kamu

Dinleye bu sözi çün Fahr-ı cihân
Secdeye vara şoluk-sâ'at revân

Diye iy Cebbâr-ı 'âlem Bî-niyâz
Kâdir ü Şâni' Kerim ü Kâr-sâz

Ben fidâ kıldum beni hem ümmeti
Tek halâyıkdan götür bu şiddeti

Rahmet eyle 'afv kıl kullaruñı
Bu za'if bi-çäre yohsullaruñı"

..... (4b-7b)

"Bâbu evvel teşrinü'l-evvel
Bu bâb teşrinü'l-evvel ahkâm ve anuñ içinde olan 'âlâmetler ahkâmın bildürür

İşbu ay Süryânice lâ-reybe-fih
Adıdur teşrin-i evvel iy nebîh

Buldı çün 'İsfiyeler nebg ü sübüg
Adın Uhtüris didiler bî-dürüg

Pes otuz bir gün olur yılda benâm
Güzüñ orta ayıdır dir hâş'u 'âm

Faşd eyüdür hem ot içmek hem cimâc
Ekşi tatlu nâr yimek hod bî-nizâc

Hem semüz et yise âkil ola tok
Yiyesi ardınca yimiş yiye çok

.....

Ger ehad gün saña kış yumşaq ola
Bal u yağ çok ola şayru şaq ola

Hem behâyim çok ola iy merd-i hoş
İşbu yıl çokdur tıyür u hem vuhuş

Çok ola koyun şıgır dir işbu yıl
Döl öküş toğura bunlar bellü bil

Pes tavar tuta ne çok aşşı ola
İlle yay günleri şarp ıssı ola

Ger düşünbe gün şanlışa kış yavuz
Yağmur öküş yağa dir iy 'aqlı uz

.....

Şenbeye şanlısa katı ola kış
Kar u tolu buz çok ola vara iş

Dürlü şıtma işbu yıl içinde çok
Hem uşaq oğlan kırılır haddi yok

Yıl kuraq ola vü bād ide hübüb
Buğday arpa hep oñadur her hūbūb" (12a-15a)

"Gün tıtulduğñdadur (teşrîn-i evvel)

Ger bu ayda gün tıtula iy zarîf
Pâdişahuñ düşmeni ola za'if

Hor ola düşmen şehâ ola zafer
Çün zâ'if ola 'adū hoşdur sefer

Martda ve abrilde mâyıda hemîn
Yağmaya yağmur kuraq ola zemin

.....
Yiye çekürge tağılları delim
Kızlık ola memleket içi 'azîm

.....
Çok vezîr öle bu yıl iy dil-rübâ
Katl ideler bunları çokdur vebâ

İlle Mısr ilinde ola bellü bil
Kırılır kalmaz geçer dir işbu yıl

Çok kırılır hem bu yıl tutma atı
Çok ola buz dir bu yıl hem kış katı" (15a)

"Ay tutulduğındadır kânun-ı evvel)

Ay tutulursa oña dir her'nebât
Çok ola dir hem bu yıl mevt-i benât

Üreye ilki yimiş çok ola hem
Ot biçin gâyet oña rih ola kem

Arpa buğday cümle ekin bî-kıyâs
Her hubûbât oña dir iy hayr-i nâs

Mağrib eţrâfı katı kızlık ola
Arz-ı Kostantîn öküştür her ğala

Buz öküş ola bu yıl dir fî-şubât
Dâniyâl söyler kim eyler inbisât"

(29a)

.....
"Gün agıllanduğındadır (kânun-ı âhir)

Gün ağıllansa ölümlü ola 'âm
Mağz u gusfende vebâdur iy hümâm

Nice yimişli ağaç kıla vefât
Çok ola şayru 'alîl hem bî-şebât

Kağı'u sâriķ kese yolları dir
Çıkmaya tâcirler evden varı dir

.....
Çün kıla kayġu melâlet izdiġâm
Pes nite ola ġalâyık şâğükâm

Halk üzerinde ġarâret ola çok
Baş u bart uyuz çibanuñ ġaddi yok

Hem Һarâretten kişi dil-teng ola
Şehr-i Kostañtîn içinde ceng ola” (38a-b)

”Ay ağıllanduğındadır (şubat)

Ay ağıllansa nedür iy merd-i dîn
Ot biçin onad ola dir hem ekin

Cümle bınarlar’u ırmaqlar taşa
Çok olsardur mațar iy paşa

Pâdişâhlar ’adl ide ra’iyyete
Gey katı yumşak olsardur şitâ

Çok olur Һummâ bozardur hem beñiz
İlle ölümlü degüldür iy ’aziz

Her ne’âyim bol ola yokdur girân
Gey ucuz ola fevâkih bî-kerân

Hoş gele üstümüze evvel bahâr
Şâd olavuz dâ’imâ leyl ü nehâr” (45b-46a)

”Yiñi ay göründüğindedür (mart)

Çalk koyun görünse bu ayda hilâl
Cümle eşyâ kıt ola dir Dâniyâl

Ekin az ola vü az bite nebât
Galle hem azdur fevâkih bî-şebât

Bir ucu yukaru toğsa mâh-ı nev
Nîmeti boldur ganîdür yılı sev

Cümle ekin çok ola yıl kıtludur
Hem bereketlü şalâhiyyetlüdür

Yıl ucuzlukdur görür ulu kişi
Yimiş eyüdürlüdur bağ içi” (53a)

.....

”Kuyruklu yılduz toğduğındadır (nisan)

Cevzehir hükmin işit iy nâmüdâr
Dâ’imâ dünyâda olgıl pâyidâr

Ulu beglerde bu yıl çok ola Һavf
Hem tefekkürde kulüb teşvişde cevfe

Ansuzın bir şâh bulısar in’idâm
Dürile defter kıla bî-intizâm

.....
Depreşe 'asker dökile niçe kan
Biri birine üşe dir merdümân
Mâhin illeri vü Rüm iklîmi teng
Çok ola fitne huşümet dağı ceng" (60b)
.....

"Yılduz düşdügindedür (mayıs)
Ger hufük olsa bu ay ez-âsümân
Mağrib ilinde firâvân ola kan
Berber ilinde gönüller tuta ceng
Bu iki iklîm toludur harb ü ceng
Hem vilâyetde kırıla çok kişi
Pes helâketdür cihânuñ soñ işi
Dökilen yılduz büyük olsa dağı
Bir ulu kişi yoğ ola iy sağı
İl harâb ola vilâyet yıkıla
Şöyle kim düşe harâbî her dile" (68b)
"Enegüm sağmalı hükmindedür (haziran)
Görinür ise bu ay iy pür-ferâh
Maşriq etrâfında ger kavsi kuzah
Bir ulu sultân ilin ide harâb
Eyleye zîr ü zeber iy mâh-tâb
Gey 'avân ola katı bî-dâd ola
Halk ola rencür belâda mübtelâ
Cümle düşmenlerini hem kahr ide
Nice şehri köy ü köyler şehri ide
Nice tâcir hem ganî yoğsul ola
Nice mevlâlar bu yolda kul ola" (77a)
.....

"Bu on iki faşıl da ayuñ on iki menzillerin bildürür
Çünki Süryânî hisâb iy rûh-ı şân
Yıl başı teşrîn-i evveldür 'ayân
Bil ikinci gün toğar dir pes Gavâ
Toltnur Fer'ül-Mu'aşşar hem Revâ

.....
Dinlegil kânünü'l-evvelden haber
Şerh ideyin tapuña iy pür-hüner

Necm-i Kalb adlu toğar yidinci gün
Necm-i Debran tolnur hem bî-kuşün

Kalb ulu yıldız münevver iy sahi
İki yanında iki küççük dağı

.....
Gözleyü turgıl menâzil yöresin
Çün gide kânünü'l-âhir göresin

Hen'a tolnur ne ragbet yağa dir
Pes ikinci gün Ne'ayim toğa dir

Bu Ne'ayim dört münevver necm olur
İsteyen kavs burcını anda bulur

Gökde aq yol gibi rāh-ı Kehkeşân
Irmağa benzetdiler iy rûh-ı şân

.....
Çün şubâţ ola sekiz gün bâ-helâğ
Tolnur Tarfe tulu 'eyler Bulâğ

İki yıldız durur ol iy yüzi aq
Burc-ı Delvenüñ şimâlidür turaq

İşbu vaz 'ile yaturlar gör ahi
Sa'd amı yutdı varaydı bir dağı

.....
Abril ayından şorarsañ uş kelâm
Pes budur nisân eyâ bedr-i tamâm

İki üç dört biş ü altı yidi bir
Her birin bir evde yaz iy dil-peziñ

Mâyısa dirler haqîkat hem Ayâr
Tapuña bildüreyin vaşfın i yâr

Dörd ü biş altı yidi bir iki üç
Gey tefahşus kıl ki şon olmaya güç" (106a-110a)

.....
"Süryânilei hisâbınca her ay kaçan girdügin bildürür

Çünki bildüfi on iki ay hâlini
Üç yüz altmış altı gün ahvâlini

Cümle aḥkâmın eyâ pâk-i'tikâd
Şöyle bildüñ kim gerekmez üstâd

İlle bir ma'ni daḥı vardur şerîf
Gey gereklüdür bilürsin iy zarîf

.....
Bilesin her ay ne gün girdüğünü
Kılasın hükmi haber virdüğünü

.....
Ay ile virmez haber işbu hisâb
Rüz u sâ'atdür daḳâyık ihtisâb

.....
Hem bişinci gökde Merrîḥ pâdişâh
Oluban sürdi zamânın sâl ü mâh

Elli gün her burçda tırur gider ol
On sekiz ayda tamâm devr ider ol

Dört biñ yıl çün tamâm ender-hisâb
Aldı aḥkâmın elinden âfitâb

Çarḥ-i çârumda çün oldu pâdişâh
Eyledi her burcı bir ay câyigâh

Bir yıl içinde burucı seyr ider
Saltanat hükmi tamâm biñ yıl gider

.....
Çün hazîran ola iy şâhib-fünûn
Tolnur menzilde Ḳalb üçüncü gün

.....
Çün ki ol on gün temüzdân bulunur
Hen'a toḡar dîr Ne'âyim tolunur

Her ayuñ altında bir ḥarfî girü
Sebt idüp hükmin iletdüm ilerü

'Addini ḥarfîn bilesin muflaka
Her yilumuz nicedür iy ḥoş-likâ

İkisin zammı eylüyüp gör nidesin
Ḳaç olur ise aya hükmi idesin" (110a-113a)

"Bu faşl 'Arabî ayların adların bildürür

.....
Yıl başı budur hakikat der-'Arab
Ne için oldu muharrem pes laķab

Pes bu ay içre haram oldu kıtâl
Andan ötü dindi iy tâcû'r-ricâl

Dâ'imâ şulh oldu ay bî-inşirâf
Mu'temir dirlerdı evvel bi-hûlâf

Ger bu ay ola yîni yik-şenbe gün
Ekin âfetlü ola iy reh-nümün

Hem ola yağmur kıtı hâdden aşâ
Çok telef ola vü hayvan iy paşâ

.....
Çün muharrem geçdi pes geldi şafer
Diñlegil cem'in şurühun bâ-zafer

Kimse çıkmazdı evinden hiç bu ay
Taşra gitmezdi kamu yoħsul u bay

Yıl ısız kalurdu menzil bî-ricâl
Evde geçürür idi her biri hâl

Ceng için hergiz kılinmazdı sefer
Pes anuñ için adı oldu şafer

.....
Çün cumâdı geçdi pes geldi receb
Sırrını tavnîh idersem ne 'aceb

Adı tercîb oldu ta'zîm ma'ni bu
Gey muâzzamdur şehirde ya'ni bu

Pes receb ulu dimekdür iy ulu
Aylar içinde mu'azzez sevgülü

.....
Çün bilürsin ma'nide her ayını
'İşk ile diñle ramazân ayını

.....
Pes üçüncü gün bu ayuñ bî-gümân
İndi İbrahim'e şuhf oldu 'ayân

Hem bunun dördüncü günü iy 'alim
Cebre'il indürdi Qur'an-ı 'azim (114a-121a)

"Bu faşl oldur kim 'Arab hisâbınca her ayuñ gurreşi kaçkı gündedür anı
bildürür

On iki ayı çü bildüñ bî-tecab
Rümi vü Türkî vü Süryanî 'Arab

Ebced ü hevvez yâ hadan şor anı
Kaçkı beyt içre yazılmış gör anı

Bir kalur ise elifden şor haber
İki bâ beytin süreri mu'teber

Üçü cim oldı vü dördü dâl evi
Bişi hâ altısı vâv hükmi kaçı

Kaçkı gün olsa muvâfık bî-zalâm
Gurre ol gündür bil iy şâhib-keîâm

" (121a-123a)

"Bu faşl 'Arabî aylaruñ üzerinde yazılan on iki harfi bildürür

Zâ muharrem bâ şaferdür cim rebîc
Hâ rebîü'l-âhir oldı bî-şefî'

Her ay içinde yatan harfi gözet
Çünkü mazrûf biline kaçı gözet

Bu sekiz kaçı görürsin iy hümâm
Her biri hükmin sürer bir yıl tamâm

" (123a-124b)

"El-faşlü'l-eyvmü'l-evvel.....

Ayuñ evvel, günü gey devletlüdür
Her ne iş kim dutasın dut kaçıtludur

Âdem'i bu günde yaratdı Hudâ
Almağ u satmağ eyüdür keşhuda

Hem ikinci gün eyü olsa revâ
Zira bu günde yaratıldı Havâ

.....
Rüz-ı sâdis gör ne gündür iy ulu
Bugün evlenen kişi nâ-bahtılu

.....
Hem tokuzuncı gün eyü iy ebî
Dünyeye geldi bugün Nüh-ı Nebî

.....
Hem kuyu kazmak bugün kuvve'lüdü
Bağ budatmak dağı menfa'atlüdür

.....
Hem bu ondüncü gün iy nîk-hâl
Gey mübârekdür mübârek gele sâl

İşbu gün oğlan toğa iy aḥî
°Alim ola vü ḡanı vü hem saḥî

.....
On tokuzuncı gün eyü ibtidâ
Dünyeye İshâk'ı getürdi Hudâ

.....
Çün yigirmi dört ola bilmek gerek
Gey yavuz gündür hâzer kılmak gerek

.....
İlle bugünde saḡam bulan kişi
Tiz bula sıḡhat gide dir teşvişi

.....
Hem otuzuncı günü iy hoş-likâ
Gey mübârek gün durur bil mutlaḡa

.....
Ḥammâma varmak igen hoşdur paşa
Kim beden râhat bulur ḡadden aşâ

..... " (124b-131a)

"Havaşş-ı şenbe günü

İşbu gün tırnak kesenüñ ḡalı bu
Barmaḡı mecrüh ola aḡvâli bu

.....
Sordılar yevmü'l-eḡaddan Aḡmed'e
Gör cevâbından nice geldi nidâ

Didi ol gündür 'imâret başlamak
Bağçeler diküp hem ağaç aşlamak

.....
Didiler iy Muştafâ merd-i nefîs
Kim ne gündür söylegil yevmü'l-hamîs

Muştafâ didi ki hâcet günidür
Tañrı'dan dilek irâdet günidür

Zira bugünde kamu hâcet kabûl
Pâdişâh virür ne kim dilerse kul

Mekke'i feth itdi bugün Muştafâ
Mûsi Mısr'a girdi hem iy bü'l-vefâ

.....
Cum'ayı yâd itdi çün ehl-i şalâh
Yevm-i şalâtdur didi hem ol nikâh

Zira bu günde nikâh kıldı Adem
Tahta Belkîs'ı Süleymân aldı hem

..... ” (131a-133b)

”Bir dürlü rivâyet dağı günler havaşşında ve nikâh tedbirinde durur

.....
Gör ne kıldı cum'a gün ol pâdişâh
Âdem ü Havvâ yaratdı ol İlâh

Uşbu gün oldı bularda hem zifâf
Kendü 'ağd itdi bulara bî-hilâf

Pes nikâh bu günde ne yatlu ola
Nimeti bol dirliği tatlu ola

..... ” (134a)

”Bu faşl cimâ'î vakt ile itmek tedbirin bildürür

Pes cimâ'uñ eyle tedbirin kamu
Kim peşimân olmayasın iy 'amû

.....
Ayuñ evvel gicesi kılma cimâ'
On bişinci gicesi hem bî-ziyâ'

Hem her ayuñ şon gicesine yakın
Almağıl lezzet bu işden gey saşkın

.....
Ger cimâ° içre söz olursa revân
Peltek ola dir toğan yâ bî-zübân

.....
İhtilâm olşan girü kılma cimâ'
Ger ola oğlan yaramaz bî-nizâ'

.....
Aya karşı güneşe karşı dağı
İtmegil zinhâr cimâ° sen iy sağı

.....
Fikrûñi cem' it irâğa gitmegil
Bir dağı 'avret taşavvur itmegil

.....
Leyletü'l-işneyn idersen iy hümâm
Ger toğa oğlan ola hâfız-kelâm

.....
Ger ola yevmü'l-hamîs eyyâmda bir
Öğleden sonra cimâ° iy dil-pezîr

.....
Gicesi olursa hoşdur bî-'aded
Zâhid ü'âbid kopa toğan veled

.....
Çok cimâ° itdün ımızgan hem biraz
Râhat öküş göresin hem renci az

.....
Söz tamâm oldu vü hatm oldu kitâb
Okıgıl vallahû a'lem bi's-şavâb'' (134a-136b)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 كِتَابُ سَمْسِيَّةِ الشَّمْسِيَّةِ

ابي خداوند اقدیم لمر بزل
 اول ایچر نامن ظاهری سلام
 مایه ز قایم قوی همه کسین
 عالمه کسوف ذوالجلا
 زامع ایض سنر هر صبور
 یازده قریب شام طاهه یازده ان
 مایع برده کادین دی نطق
 یوق بیله کیم یه مخرج ایگی
 نه ایمن اوست و در نه کیمه
 نند عالمه نونک او سینه
 چونکه بوسایل نونک سوزان
 بر سکا که نطق کیمه رکت
 عوش و قوش و نونک سوزان
 مایع نطق نونک سوزان
 سله نونک در قهر نونک
 ز نونک مایع نونک سوزان
 یوق نونک نونک سوزان

مورق روشن سین بوز بوز	بود شکل معصوم کور بوز
همه و شاه اولاد ای دزد مر	چو زین ای شاقه پلزد دوز
بزدایی مرقه برفه این شیخ زنت	مورق بود در شکل قل غیب
تا بچ برشیدین عفو طوع روان	شور کیندر عویب اندر کلان
اون عفو ایل کور که تخمه حکم	فایست آکلان بوز املو اتم
کی یکور کور کور جز اولو	انده اتمو دیدر سلیق من عطر
اکی طایر تخم روشن شریکین	باشنه نور کیندی ای نور عین
بزدایی تا بچ بریدن مرقه طبیع	کوز جا حل املان ای سینی سلطع
همه بر جا کور دین قرن لعل	بود شکل معصوم کور بوز
الفصل الثانی تشریح الکلام	
چون بود تشریح این کلام	اول بربیع کلام با تا طوکه دین
عمر بلیان اول کور و بلیان حظه	بوز با تا ای کور بوز دوز و سطر
بیر بریدن ای کلام ای بلیان	بر کلام دین اول و بوز ای بلیان
عقربک بوز بوز و کلام ای کلام	بودر شکل معصوم کور بوز

Şemsiyye Pertevniyâl nüshası, yk. 107a.

جاءی

<p>بنت بدوی پیش آج ای کائنات تن کائنات اولی یوسف انداز سکوت اولیا کیشتر او سکر حریفه طوقانی کیم طوق اولی یوسف بقل الفک تن آدن طوق که میل شیخ اولی</p>	<p>جاءی الی و غیر ایک جھان کوزة الی و غیر ایک طوبی ایله مددک اما محمد خفاف لایقون کاز صبرهای و شک ملاک قدریله تن آکنه اولی جمع اولی</p>
---	---

جدول مغرب الی امر بحسب ابجد

	ح	ز	و	د	ج	ا	ب
ع	ح	ز	و	د	ج	ا	ب
ح	ز	و	د	ج	ا	ب	ع
ز	و	د	ج	ا	ب	ع	ح
و	د	ج	ا	ب	ع	ح	ز
د	ج	ا	ب	ع	ح	ز	و
ج	ا	ب	ع	ح	ز	و	د
ا	ب	ع	ح	ز	و	د	ج
ب	ع	ح	ز	و	د	ج	ا
ع	ح	ز	و	د	ج	ا	ب
ح	ز	و	د	ج	ا	ب	ع
ز	و	د	ج	ا	ب	ع	ح
و	د	ج	ا	ب	ع	ح	ز
د	ج	ا	ب	ع	ح	ز	و
ج	ا	ب	ع	ح	ز	و	د
ا	ب	ع	ح	ز	و	د	ج
ب	ع	ح	ز	و	د	ج	ا
ع	ح	ز	و	د	ج	ا	ب

Şemsiyye, Pertevniyâl nüshası, yk. 122b.

کتاب الملهیه

ی حقا... کتاب الملهیه... (The page contains four columns of handwritten text in a historical script, likely Ottoman Turkish or Persian, with a decorative border at the top.)

Şemsiyye, Hamidiye nüshası ,yk. 227.^b

فاعلات ماعلات ماعلات
 كيهنى يوى بيره ميرههات هات
 اورقفل والله اعلم بالصواب
 فاعلات فاعلات فاعلات
 سوزنه نمت چون تمام اولدى قسون

معرفة حروف الايام

د	و	ب	ر	ج	ا	هـ	حروف الشهر
د	و	ب	ز	ج	ا	هـ	محرّم
و	ا	د	و	ب	ز	هـ	صفر
ر	ب	هـ	ز	ج	ا	و	ربيع الاول
ب	د	ر	ب	هـ	ا	ج	ربيع الاخر
ج	هـ	ا	ج	و	ب	د	جمادى الاول
د	ز	ج	هـ	ا	د	و	جمادى الاخر
و	ا	د	و	ب	ز	هـ	رجب
ا	ج	ا	و	ج	ا	هـ	شعبان
ب	د	ر	ب	هـ	ا	ج	رمضان
د	و	ب	ز	ج	هـ	ا	شوال
هـ	ز	ج	د	ا	د	و	ذى القعد
ز	ب	هـ	ر	ج	ا	د	ذى الحجه